

مشارکت زنان در NGO ها / چالش ها و کارآمدی ها

سحر نجفی

کارشناس ارشد مطالعات زنان

Najafisahar4@gmail.com

چکیده:

باشکل گیری حجم عظیمی از NGOها در زمینه های مختلف در ایران بالاخص، محیط زیستی، جای خالی تشکل های غیردولتی سیاسی و اجتماعی زنان با هدف احقاق بیشتر حقوق زنان وهموار کردن موانع سیاسی و اجتماعی برای زنان بسیار محسوس است. البته وجود موانعی مثل بی علائگی زنان نسبت به سیاست، عدم تطابق نقش همسری و مادری با نقش فعال اجتماعی و سیاسی، وجود فرهنگ منفی و دید منفی نسبت به مشارکت وسیع زنان و هم چنین وجود مشکلات اقتصادی هم در سطح جز و هم در سطح کلی یعنی تشکل ها. چراکه آنها هم با مشکلات قانونی، نهادی، اقتصادی، فرهنگی و تشکیلاتی بسیاری در ارتباط هستند. در صورتی که اگر این موارد تا حدودی رفع شود میتوان با نیروی توانا و مفید به نام زن در جامعه گام های مهمی در به دست آوردن اهداف و بهترین عملکرد طی کرد.

واژگان کلیدی: NGO-مشارکت اجتماعی-موانع مشارکتی-نهادهای زنانه-کارآمدی.

مقدمه:

از اساسی ترین آیتم های مشارکت، حضور زنان در این امر مهم است. NGOها و شرکت زنان در این تشکل ها هم یکی از بزرگترین و موثرترین موارد هر دموکراسی محسوب میشود. زنان بعلمت اینکه اصولا در امر مشارکت سیاسی-اجتماعی ضعیف تر عمل کرده و حتی سال های بسیار یاز این امر به دور بوده اند، م توانند بعنوان عضو مهمی از جامعه، خودشان برای خودشان عمل کرده و پای در راه بزرگ بگذارند. این روزها بحث داغ تشکل های مردم نهاد بالاخص در امر محیط زیست و کارهایی که در این باره صورت داده اند و حتی بانی تحولاتی در امر محیط زیستی نیز شده اند، این انگیزه را برانگیخت تا این سوالات که چرا زنان با وجود داشتن تشکلهای بسیار زیاد در امور سیاسی و اجتماعی نتوانسته اند فعالیت و موفقیت آن چنانی داشته باشند؟ اساسا چه چیزی موجب شده زنان با وجود اینکه خودشان در این تشکلهای مثلا محیط زیستی عضو هستند، اما رغبتی برای حضور و فعالیت سیاسی و اجتماعی ندارند؟ پاسخ داده شود.

برای پاسخ دادن به این سوالات بایستی ۱: مشارکت سیاسی و اجتماعی و نظریات اندیشمندان و اساتید این حوزه را بررسی کرد. ۲: بررسی یکی از چالش های آمیزترین مبحث ها، اینکه نظر اسلام درباره ی مشارکت زنان چگونه است. با استفاده از آیات قرآن کریم و البته متن فارسی آیات و استفاده از تاریخی صدر اسلام، رفتار پیامبر با زنان، اسوه های زنان مسلمان در تاریخ اسلام به این مبحث پرداخته شده است. همچنین نظر یکی از بزرگترین و معتبرترین مراجع و متفکران زمانه، حضرت آیت الله خمینی (ره) بررسی شد. در قسمت بعدی روند و تاریخ شکل گیری NGOها از معنای لغوی و سازمان بین الملل و اتحادیه اروپا و ایران پرداخته شده است.

در قسمت آخر تشکل های زنانه ایران توفیق و ناکامی و چالش هایشان به قلم آورده شده است و در نهایت به ارائه راهکارهای که شاید به کمک زنان آید تا بتوانند در این مسیر از آنچه هستند فراتر رفته و جایگاهشان را ارتقا بخشند.

این پژوهش به وسیله روش تحقیق کتابخانه ای انجام گرفته است. گردآوری مطالب استفاده شده در این تحقیق از کتب و مقالات موضوعات مربوطه صورت گرفته است.

۱. مشارکت سیاسی

از آنجایی که تشکل های مردم نهاد یکی از اشکال مشارکت به حساب می آیند ابتدا بایستی تعریف مشخصی از مشارکت سیاسی و اجتماعی صورت پذیرد. مشارکت سیاسی (political participation) به مثابه مجموعه فعالیت ها و اعمال و رفتاری است که شهروندان به وسیله آن، اعمال نفوذ و قدرت در حاکمیت و حکومت سیاسی می کنند (بشیریه، ۱۳۸۲: ۳۷۶). مشارکت سیاسی از دو رکن تشکیل شده است (الف) اراده و اقدام سیاسی ب) اداء آن عمل. مشارکت مردم در سیاست به هر شکل معناداری برای تحقق دموکراسی لازم است، هرچند کافی نیست. ساده ترین نوع مشارکت سیاسی رای شهروندان استبه احزاب و افراد و سیاست ها، اشکال دیگر آن هم عبارتند از: تشکیل گروه های ذی نفوذ، احزاب سیاسی، و تشکل های مردم نهاد (موشار، ۱۳۸۹: ۳۵). همه کشورها تا آستانه قرن ۲۰ از حق رای برخوردار شدند، ولی زنان کمی دیرتر از تاریخ به این حق دست یافتند. انگلستان در سال ۱۹۱۸، امریکا ۱۹۲۰، و ایران ۱۹۶۴ زنان به این مهم دست یافتند (کار، ۱۳۷۹: ۴۰). مشارکت سیاسی شدیداً تحت تاثیر فرهنگ قرار دارد، مشارکت اصلی و مهم نوسازی اجتماعی و توسعه همه جانبه است که به دنبال خودش رشد اقتصادی را به همراه دارد. مشارکت شامل شفافیت، باز بودن فضای جامعه و چندصدایی بودن حوزه عمومی جامعه است. مشارکت امکان تصمیم گیری افراد درباره سرنوشت سیاسی و اجتماعی خودشان را بالا می برد، به این ترتیب همه می توانند در اثر بخشی نهادی جامعه همپاری کنند. مشارکت کیفیت تصمیم ها را بالا می برد، و به تصمیم گیرندگان کمک میکند تا تغییرات لازم را برنامه ریزی کنند. اگر مشارکت به طور مطلوبی صورت گیرد، باعث می شود بین سیاست های اتخاذ شده ی دولت و شرایط اجتماعی سازگاری بیشتری برقرار شود. حتی برای اجرای این سیاست ها در ابعاد مختلف فضای روانی و فرهنگی بهتری ایجاد شود. حتی در بعضی تعریف های خاص از زنان و مشارکت و ضرورت حضور زنان در مشارکت سیاسی و اجتماعی آنان سخن گفته شده است. در سطور پیشین اشاره شد که فرهنگ تاثیر مسقیمی در میزان و چگونگی مشارکت زنان دارد، بعلاوه وجود متمادی سالها حضور تک بعدی مردان در سیاست و فعالیت های اجتماعی، حضور کم رنگ و کم تاثیر زنان را به همراه داشته است (بشیریه، ۱۳۸۷: ۲۵). حضور کم رنگ زنان در فعالیت های مشارکتی خاص جهان سوم بلکه اکثر کشورهای جهان با شدت و ضعف با این وضعیت روبه رو هستند.

این مشکل در کشورهای اسلامی بالخص سنی مذهب با شدت بیشتری ادامه دارد چرا که شکل های تبعیتی که عقل عوامانه به آنها تجویز میکند و با احکام دینی یا شبه دینی آن ها را تصویب می کنند، منابع مهم جلوگیری از حضور زنان محسوب میشوند. در صورتی که نه در قرآن و نه در دیگر منابع اسلامی هیچ گونه منعی از مشارکت زنان به عمل نیامده است. در بخش بعدی این مبحث از منظر قرآن بررسی شده است.

در ایران شروع حرکت زنان برای به دست آوردن حق رای و مشارکت به دوران مشروطه برمیگردد، که ایران در این زمان ارتباط خودش را با مشروطه بیشتر کرد بود. این ارتباطات جرعه ای بود برای اندیشمندان تا به سلطه و استبداد سیاسی و اجتماعی سالیان مردان اعتراض کنند (کار، ۱۳۷۹: ۱۶).

در این میان آداب و رسوم گذشته نه تنها مانع فعالیت زنان شده بود، بلکه همین فرهنگ و آداب و رسوم و ارزش های ما بود کهسپای زنان شده بود، از طرفی همان خصوصیات و صفات مردانگی و زنانگی که از کودکی به فکر و اندیشه زنان و مردان تزریق شده بود به آنان آموخته بود که قدرت طلبی ایده آل مردان است تا زنان، در نتیجه مردان رغبت بیشتری به رقابت های حزبی و سیاسی و اجتماعی از خود نشان داده اند.

فرهنگ، نقش زن و مرد را حتی در خانواده نیز تعیین میکند. فرهنگ در ایران نیز چنین نقشی داشته است، گرچه اکنون فرهنگ جامعه رو به تغییر و گذار است از سنت به مدرنیته، اما عملاً تعیین کننده میزان مشارکت زنان و مردان در اجتماع و سیاست بوده است.

از گذشته های دور جامعه ما جامعه مردسالاری بوده است، مردسالار بودن جامعه به تنهایی موانع زیادی را برای شرکت زنان در امور اجتماعی و سیاسی ایجاد کرده است. حتی در بعضی موارد زنان با نهادینه سازی اندیشه هایی مانند نیروی کم بازده کاری خود، بازدهی بیشتر مردان در امور سیاسی و اجتماعی، حتی اگر خود زنان تخصص بیشتری در این موارد داشته باشند، این افکار به حدی در آنها نهادینه شده است که قابل تغییر نیست. اما امروزه در دوران گذار، تحرک زنان امری مشهود است، اینکه توانسته اند در بسیاری از جهات اجتماعی و سیاسی بر فرهنگ غلط گذشته فائق آیند و تاثیرات بسیار اساسی بر جامعه و سیاست داشته باشند (صمدی راد، ۱۳۸۵: ۱۲۰).

۲. مشارکت زنان از منظر قرآن و اسلام

قرآن کریم به دفعات گوهر وجودی زن و مرد را برابر دانسته است چنانچه در سوره مومنون آیات ۱۲ تا ۱۴ می فرماید "همانا انسان را از گل خالق آفریدیم" (المیزان، جلد ۱۵: ۲۵) همانطور که مشهود است اشاره ای به زن یا مرد نشده است، پس دریافت میشود که در اساس خلقت خواه زن یا مرد تفاوتی وجود ندارد.

در سوره حجرات آیه ۱۳ می فرماید: "...همانا گرامی ترین گرامی ترین شما نزد پروردگار، پرهیزگارترین شماست"، در این آیه نیز هیچ گونه اشارتی به برترین یا بهترین نوع خلقت نشده است نه زن نه مرد، بلکه بحث بصورت کلی مطرح شده است. (تفسیر نمونه، جلد ۱۸: ۱۱۴).

بارزترین آیات مشارکت سیاسی آیات ۴۴ تا ۲۳ سوره نمل است که داستان ملکه سبا را نقل می کند. بلقیس در این آیات به قدرت و زکات و فرمانروایی اش یاد شده (المیزان، جلد ۱۵: ۵۰۰) و تنها قوم او قومی یکتا ناپرست دانسته شده اند، هیچ گونه نفی یا نهی راجع به عدم توانایی حکمرانی و حکومت زنان ارائه نشده است چرا که اگر هرگونه عدم قابلیت یا توانایی در زنان بود هرگونه قصور و کوتاهی، خالق توانا مدنظر قرار میداد و آن را برای عبرت بشریت در کتاب قرار می داد.

آیه بعدی آیه ۱۲ سوره ممتحنه است که در آن به بیعت زنان با پیامبر اشاره شده است (المیزان، جلد ۱۹: ۴۱۸)، چرا که بیعت در زمان عرب جاهلی همانند رای دادن دوران مدرنیته بوده و نوعی اعلام وفاداری محسوب میشده است.

همچنین در آیات ۱۵۹ و ۱۰۳ سوره آل عمران آیات ۵۸ سوره نسا و ۴۲ سوره مائده هم هر دو جنس را مخاطب قرار می دهد نه تنها جنس خاصی را.

اما در اسلام و حتی صدر اسلام هم می توان اسوه های ناب مشارکت زنان را یافت، پیامبر همواره به زنان بعنوان از جامعه می نگرستند و هیچ وقت جدا از آنها تصمیمی اتخاذ نکردند. زنان صدر اسلام هم با وجود تمام سختی ها و با تحمل تمام مصائب و مشکل ها همرا پیامبر بودند، هم چنین این زنان بزرگوار در تقویت حکومت اسلامی هم نقش پررنگی داشتند (مصطفوی، ۱۳۸۳: ۳۹).

هرزمانی که پیامبر، از سوی خدا پیامی دریافت میکردند، آن را با عموم مردم در میان می گذاشتند و زنان هم همچون مردان امر رسول الله را اطاعت می کردند، و به یاری می شتافتند. از جمله در امر مشارکت در جنگ ها و جهادها، بیعت ها، امان دادن به زنان یهود و نصاری (حسینی، ۱۳۸۹: ۱۴).

بیعت جزء مصادیق آشکار عدم مخالفت اسلام با مشارکت زنان است، چنانچه هنگام پیمان عقبه الثانی این بر پیامبر نازل گشت "یا ایها النبی اذا جاءک المومنات یبایعنک... یبایعنهن" (مهريزی، ۱۳۸۲: ۹۹؛ المیزان، جلد ۱۹: ۴۱۱).

نمونه ها یاسوه زنان در صدر اسلام کم نیستند و این باعث افتخار است که از حضرت فاطمه زهرا بعنوان یکی از بزرگترین منتقدین سیاسی اجتماعی عصر خویش و نام برد و هم چنین حضرت زینب (س) که با جرات و جسارت خویش حادثه کربلا را برای ابد جاودانه ساختند (مصطفوی، ۱۳۸۲: ۱۸).

این دو بانوی شریفه با حفظ شئون اسلامی فعالان اجتماعی و سیاسی عصر خویش به حساب می آیند و خدمات بزرگی را برای جهانیان کرده اند. با وجود این اسوه ها اگر هنوز هم ادعای مخالفت و ضدیت اسلام با مشارکت مطرح است جز غرض ورزی هدفی دیگری ندارد.

۳. مشارکت زنان از منظر امام خمینی (ره)

امام خمینی معتقد بودند که زنان همانند مردان حق انتخاب کردن و انتخاب شدن دارند، "شما خانم ها باید آن قدری که اسلام اجازه داده در همه صحنه ها وارد شوید، همانطوری که مردها فعالیت می کنند برای انتخابات خانم ها هم باید فعالیت کنند، برای اینکه فرقی بین شما و دیگران نیست، سرنوشت ایران، سرنوشت همه است. (موسوی خمینی، ۱۳۷۶: ۸۵).

امام خمینی با هرگونه فعالیتی اجتماعی که اثری سازنده در عرصه جامعه باشد و به معنای حرکت و حیات بهتر جامعه باشد موافق بودند، مصاحبه امام در آبان ۵۷ که در پاسخ به سوالی می فرماید: "زنان از نظر اسلام نقش حساسی در بنای جامعه دارند و اسلام تا حدی زن را ارتقا می دهد که او بتواند مقام انسانی خود را در جامعه باز یابد و از حد شی بودن بیرون بزند متناسب با چنین رشدی می تواند در ساختمان حکومت اسلامی مسئولیت هایی به عهده بگیرد.

از نظر امام خمینی مشارکت سیاسی و اجتماعی زن برخوردار از آزادی است همانند آزادی مرد آزادی زن نیز در چارچوب مقررات دینی، پذیرفته شده است "اسلام با آزادی زن، نه تنها موافق است بلکه، خود پایه گذار آزادی زن در تمام ابعاد وجودی زن است" (صحیفه نور، جلد ۴: ۱۵۹)

امام خمینی همچنین معتقد بودند که زنان همان قشری هستند که هیچ گاه نمی توان انسجام و حرکت آنان را در دوران انقلاب اسلامی نادیده گرفت و در واقع زحمات، تلاش و نقش های آنان آینده انقلاب اسلامی را رقم زد. در نظام اسلامی زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد؛ رای دادن، رای گرفتن و... اینک در اسلام شایع کرده اند با زنان با خشونت رفتار می شود، امر غیر صحیح و نبلیغات باطلی است، ملتی که بانوانش در صف مقدم پیش رفت مقاصد اسلامی است، آسیب نخواهد دید.

هم چنین امام خمینی در روزهای آغازین پیروزی، اثر آفرینی زنان در جنبش های سده اخیر را یاد آور شده آنان را به تداوم حرکت سیاسی و اجتماعی در قبال با خودکامگی فرا میخواند، اکنون که زمینه برای حضور زنان در عرصه عالی فراهم شده است باید توانایی خود را در این عرصه ها ثابت کنند.

باید همه زن ها و مردها با هم وارد مسائل اجتماعی شوند، هم به مجلس و هم به کارهای دولت ناظر باشند و هم اظهار نظر بکنند. سیاست اسلامی که براساس مصالح دنیوی و اخروی باشد، در مقابل سیاست دنیای غرب قرار دارد. (موسوی خمینی، ۱۳۷۶: ۲۱۸)

حضور زنان در مسند هایی که مخالف با شئون اسلامی نباشد و برای پیشبرد اهداف اسلامی باشد می تواند زمینه ساز تبیین جایگاه صحیح زنان شود.

همواره و در طول تاریخ ایران سرگذشت حضور و مشارکت پررنگ زنان با انقلاب و حرکت علیه رژیم های حاکم بوده است. اما بعد از به ثمر نشستن آنها افول حضور ایشان مشهود بوده است.

زنان به نوعی به حاشیه پی رانده شده اند و همچنین خودشان هم فعالیت های چشم گیر بسیاری برای حضور دوباره از خود نشان نداده اند. در صورتی که همه شاهد توانایی بسیار آنها در صحنه های حق علیه باطل بوده اند.

با مروری بر این مطالب، حضور و مشارکت زنان چه از منظر قرآن چه از منظر تاریخی صدر اسلام و چه از منظر یکی از بزرگ ترین عالمان مسلمان امام خمینی (ره) صحت این گفته که اسلام نه تنها مخالف نیست بلکه مشوق حضور و فعالیت زنان نیز هست و مشارکت زنان در جامعه هیچ گونه منافاتی با موازین اسلامی ندارد.

در مباحث بعدی به NGO و تشکل های زنانه و توفیق و ناکامی آنها پرداخته شده است.

۴. NGO (سازمان های مردم نهاد)

Non-governmental organizations سازمان ها و تشکل های غیرحکومتی و مردم نهاد را معنی میدهد. سازمان مردم نهاد حرکت خودجوش و داوطلبانه است که با رویکردی ارزشی و انسان دوستانه و با موضوعاتی متنوع با هدف خدمت به جامعه شکل می گیرند، غیرحکومتی، غیر سیاسی و غیر اقتصادی بودن از ویژگی های بارز آن است (فرهنگ علوم سیاسی ۱۳۸۹: ۴۶۲).

غیر حکومتی بودن بمعنای ضد حکومتی بودن نیست، غیر سیاسی بودن نیز بدین معناست که تشکل‌هایی مانند احزاب، رفتار سیاسی نداشته باشند. غیر اقتصادی بودن هم به این مفهوم است که اگر تشکلی غیر دولتی فعالیت اقتصادی دارد باید صرف امور خودش شود نه اینکه در آمدش به خزانه دولت واریز شود.

عمده‌ترین منابع تامین هزینه، این سازمان‌ها از طریق کمک‌های مردمی -فروش کالا و خدمات خودشان گرفتن حق عضویت و در نهایت مقادیر بسیار ناچیزی که دولت برای رفاه حال سازمانهای مردم نهاد منظور می‌کند، تامین می‌شود.

بسیاری از تشکل‌های مردم نهاد رسمی به خصوص در کشورهای که این تشکل‌ها شکل محکم‌تری به خود گرفته‌اند و جای خود را در جامعه تثبیت کرده‌اند، برای اطلاع‌رسانی کارهای صورت گرفته دارای گاهنامه، فصلنامه، هفته‌نامه، روزنامه و... هستند. (گلشن پژوه، ۱۳۸۴: ۳).

۴-۱. تاریخچه شکل‌گیری و تعاریف مطرحه از NGO

اگرچه انجمن‌ها و سازمان‌های داوطلبانه بسیاری در دنیا وجود داشته‌است، اما سازمان‌های مردم نهاد به شکل امروزی‌اش در دو قرن اخیر گسترش و پرورش یافته‌اند.

یکی از اولین این سازمان‌ها، سازمان صلیب سرخ جهانی است و در سال ۱۸۶۳ تاسیس شد.

- اولین تعریفی که از سازمان غیر دولتی (مردم نهاد) آمده است، مربوط می‌شود به قطعنامه ۲۸۸-ECOSOC در تاریخ ۲۷ فوریه ۱۹۵۰ که در آن این چنین آمده است «هرگونه سازمان که از طرق پیمان و معاهده بین‌المللی ایجاد نشده است»، نقش اساسی سازمان‌های غیردولتی و دیگر گروه‌های اصلی در توسعه پایدار در ماده ۲۷ دستور کار ۲۱ به رسمیت شناخته شده است، که منجر به توافقات جدید و بازبینی برای روابط شورایی بین سازمان ملل و سازمان مردم نهاد شد. فرآیند جهانی سازی در قرن ۲۰ موجب اهمیت یافتن سازمان‌های ملل مردم نهاد شد (بیگ زاده، ۱۳۸۶: ۱۴).

امکان حل خیلی از مشکلات در داخل یک کشور وجود نداشت معاهدات بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی از قبیل سازمان تجارت جهانی بیش از حد بر منافع موسسات مالی بزرگ متمرکز بودند.

در اقدامی برای متعادل کردن این روند، سازمان های غیردولتی با تاکید برمسائل بشر دوستانه، کمک به توسعه و توسعه پایدار تاسیس شدند که نمونه بارز آن اجلاس اجتماعی جهانی است، که هرساله در ماه ژانویه در داووس تشکیل مس شود و رقیب اجلاس اقتصادی جهانی محسوب می شود.

تعریف ارائه شده از سوی سازمان بین المللی دارای سه مورد است:

1. داشتن هدف عام المنفعه بودن و بدون قصد سودجویی، این سازمان ها باید بدون انتظار سود فعالیت کنند، به همین دلیل سازمانهای تجاری از زمره این سازمان ها خارج اند.
2. ایجاد این سازمان ها بر اساس حقوق داخلی یک دولت است، این سازمان ها اعم از داخلی یا بین المللی تحت حاکمیت حقوق داخلی کشور خودشان هستند.
3. برای اینکه این سازمان های مردم نهاد بین المللی محسوب شوند باید حداقل در چند کشور خارجی برنامه های رفاهی یا خدماتی ارائه بدهند (همان).

تعریف ارائه شده از سوی شورای اروپا: سازمان غیر دولتی جمعیت ها، جنبش ها و یا گروه هایی هستند که با استقلال از دولت بدون قصد منفعت طلبی و در جهت دفاع از منافع خاصی همچون مسائل شغلی، اجتماعی، فرهنگی، تجاری، علمی و سیاسی و هر گونه فعالیت این چنینی شکل گرفته باشد (the council of the europe & NGOs, ۱۹۹۵).

۲-۴. آغاز و شروع روند شکل گیری NGO در ایران

با وجود سابقه شکل های مدنی و شهری و روستایی در ایران قبل از انقلاب، این نهاد ها آن گونه که باید و شاید موفق عمل نکردند. پس از انقلاب تلاش برای افزایش مشارکت مردم در امور شهر شد بر این اساس و با توجه به نقش موثر سیاست عدم تمرکز در اداره عمومی و ضرورت سپردن امور محلی به دست مردم محل، تشکیل شوراهای اسلامی و مردمی مورد توجه قرار گرفت و برای مشارکت مردم در پیشبرد سریع برنامه های توسعه جایگاه ویژه ای در قانون اساسی به آن اختصاص داده شد. در قانون اساسی اصول ۳-۷-۱۰۰ درباره شوراهای بحث کرده است و به روشنی به اداره امور کشور با اتکا به آراء عمومی و مشارکت مردم سخن گفته است. (گلشن پژوه، ۱۳۸۴: ۲۵).

سازمان های مردم نهاد در ایران با این ویژگی ها شناخته میشوند:

- این سازمان ها بصورت مشارکت داوطلبانه شکل می گیرند.
- این سازمان ها متشکل از افرادی است که دارای انگیزه بالایی برای فعالیت گروهی در راستای هدفی مشخص هستند.

- غالباً به فکر سود جویی نیستند.
- هدف آن توانمند سازی جامعه است.
- به هیچ حزب خاصی تعلق ندارند.
- دولتی نیستند (اساسنامه تشکل های مردم نهاد، ۱۳۸۶: ۵).

این روند که ابتدا سازمان های مردم نهاد کار خود را متمرکز بر امدادرسانی و رفاه کرده بودند و مستقیماً به افراد ذی نفع خدمات امدادی ارائه می کردند محسوس است. در مرحله بعدی این سازمان ها از لحاظ وسعت کوچک تر شدند و به مجموعه هایی تبدیل گشتند که مستقل و خودکفا بودند. در این بازه زمانی سعی می کردند که امکانات جوامع محلی را گسترش دهند. در حال حاضر و این سیر از تاریخ تحول سازمان های مردم نهاد به سمت توسعه نظام های پایدار روی آوردند، در این مرحله سازمان ها می کوشند تا تغییراتی را در سیاست ها و تصمیم گیری ها در سطح داخلی و ملی و در سطح بین المللی نیز به وجود آورند تا در جهت خدمت به جوامع بشری باشد (گلشن پژوه، ۱۳۸۴: ۱۵).

۳-۴. NGO های متعلق به امور زنان

همانطور که گفته شد، سازمان های غیردولتی در حقیقت، حدواسط بین افراد و دولت هستند. جامعه مدنی از شبکه ای از نهادها که واسط میان مردم و دولت اند تشکیل شده است. اشکال جدید این تعامل سازمانه یافته در قالب سازمان های غیردولتی متجلی شده اند.

یکی از مهم ترین این سازمان ها، سازمان های مرتبط با امور زنان است. از آنجایی که زنان همواره در امر مشارکت ضعیف عمل کرده اند، در چند سال اخیر سازمان های بسیاری در اشکال و ابعاد مختلف در ارتباط با امور زنان شکل گرفته اند که به نوعی این انزوای مشارکتی سیاسی - اجتماعی را از زنان دور کنند. در ادامه مبحث به اینکه سازمان های غیر دولتی زنان چگونه فعالیت هایی دارند، چه توانایی و کارکردهایی در سطوح جامعه و سیاست، برای پایان دادن به این انزوا دارند، و توفیق یا عدم توفیقشان بحث شده است.

مهم ترین کارکردی که سازمان غیردولتی زنان دارد، این است که چون اعضای خودش را از میان افراد جامعه انتخاب می کند، افراد بسیاری می توانند در آن شرکت کنند و این یعنی جذب زنان از طبقات و سلیق و پایگاه های مختلف جامعه. این جذب در جامعه پذیری زنان نقش مهمی ایفا می کند، همچنین حضور زنان در جامعه مدنی و فعالیت های مدنی موجبات ورود آن ها را به فرهنگ سیاسی و اجتماعی فراهم می کند. باور و فرهنگ عمومی نسبت به زنان و حضور و مشارکت ایشان در

سیاست و جامعه و تغییر می کند و هم چنین گرایشات و نظرات و خط فکری خود زنان درباره ی جامعه و سیاست شکل می گیرد (پور یوسفی و بهاری، ۱۳۸۸: ۲۸).

سازمان های مردم نهاد می توانند این عمل را از طریق، نشریات مخصوص خودشان یا رسانه ها، و یا جلسات عمومی انجام رسانند و توانایی خود سازمان و هم چنین اثرات حضور زنان را در معرض عموم قرار دهند که این خودش اعتماد به نفس برای زنان به همراه دارد.

۴-۴. سازمان های زنان در ایران

سازمان ها مردم نهاد در ایران را می توان به دو بخش تقسیم نمود:

أ. تشکل های سنتی زنان که دیر زمانی است در جهت رفع نیازهای خدماتی و تولیدی شهری و روستایی فعالیت می کنند، این تشکل ها در اشکال متفاوتی، از هم یاری - خودیاری و دگر یاری وجود داشته اند.
ب. سازمان های زنانه مدرن که در سالهای اخیر به وجود آمده اند و در چهارگروه زیر طبقه بندی می شوند:

۱. سازمان های تجاری زنان

۲. سازمان های تحقیقاتی و نشریاتی زنان

۳. انجمن های خدماتی خیریه

۴. سازمان هایی با جهت زن مدارانه که در جهت احقاق حقوق زنان فعالیت می کنند.

در برنامه سوم و چهارم توسعه در پی افزایش تشکل های مردم نهاد و تشکل های زنانه آمده است:

الف) زنان از نقش های سنتی خود خارج شده و خواهان افزایش مشارکت اجتماعی و فرهنگی خود هستند.

ب) در طی سال های اخیر پذیرفته شدگان زن کنکور نسبت به مردان بیشتر شده و باید برای ایجاد اشتغال آن ها اقدام کرد (اساسنامه تشکل های مردم نهاد، ۱۳۸۶: ۷).

توانمندسازی زنان اصطلاحی است که این روزها بسیار مورد توجه است و در طی سالهای اخیر رشد سریع و فزاینده ای داشته است، بدین معنا که زنان بر شرم بی مورد خود فائق آیند، کردار و گفتارشان حاکی از اعتماد به نفس باشد و قدرت رویارویی با دشواری ها و سختی های اجتماعی و سیاسی را داشته باشند، قادر به شناخت درست و صحیح باشند و از توانایی های خود در جهت نیل به اهدافشان استفاده کنند. از گونه مواردی که می توان در توانمند سازی زنان یاد کرد شرکت در NGO ها است. این سازمان ها می توانند در جهت مقابله با آسیب پذیری زنان عمل کرده و هدف توانمندسازی را دنبال کنند (معینی، ۱۳۸۷: ۱۱۰).

عملکردها و توانایی ها :

این سازمان ها از زمان انقلاب اسلامی تا کنون مراحل بسیاری را پشت سر گذاشته اند و تکامل یافته اند، از مهمترین عملکردهای اینان می توان به موارد زیر اشاره کرد:

➤ سازمان های روستایی زنان با توانایی های روستایی در جهت بهبود کیفیت زندگی روستایی زنان، زنان روستایی توانایی بسیاری در موارد گوناگون دارا هستند، بالاخص در موارد تامین درآمد و هزینه های اقتصادی خانوارها، سوادآموزی و...

➤ سازمان های مشاوره ای، این سازمان ها به ارائه مشاوره در جهات مختلف اعم از زناشویی، طلاق، اعتیاد و... پرداخته اند.

در موارد اجتماعی می توان به موارد زیر اشاره داشت:

- اتحادیه زنان مسلمان
- انجمن بهداشت و سلامت خانواده
- انجمن حمایت از زنان و کودکان آواره و آسیب دیده در جهان
- جمعیت زنان انقلابی
- انجمن افزایش توسعه و مشارکت فرهنگی زنان
- انجمن ایرانی مطالعات زنان
- جمعیت حمایت از حقوق بشر زنان

اگر سازمان های مردم نهاد زنان با اهداف صحیح تاسیس شوند و به درستی مورد حمایت قرار گیرند بهترین موارد برای تبلیغ صحیح و گسترش اسلام هستند:

- می توانند در تبیین مفاهیم دینی و ایجاد جریان های علمی و فرهنگی داشته باشند. گروه های بسیار از زنان نخبه و دانشجو در جریان تولید دانش فعال می شوند و بسیار دیگر می توانند در جهت لینک ارتباطی بین این تولید و تبدیل به زنان فالیته کنند، یعنی می توانند، این تولید را به معرض عموم قرار دهند با اطلاع رسانی در جهت اشاعه آن فعالیت کنند.

- گروه های غیردولتی زنان می توانند با انتخاب موضوع مورد فعالیت خود، و محدود کردن دامنه آن در جهت خاصی سطح فعالیت خود را بالا برده و می توانند به عنوان بعنوان ایده پرداز برای ایجاد تحول در فرهنگ سیاسی و اجتماعی فعالیت کنند.
- می توانند بازوی اجرایی و هم فکری بیشتر دولت برای تصمیم گیری و اعمال تصمیم های در مورد زنان باشند .
- این سازمان ها می توانند با اجرای فرهنگ و آداب و رسوم قوم های مختلف در جهت گسترش فعالیت خود در شهرستان و استان های مختلف اقدام کنند و بدین ترتیب می توانند از اقوام مختلف عضو پذیری داشته باشند قوانین را با زبان های گروه های قومی مختلف مطابقت دهند و از اوضاع و احوال آنها بیشتر باخبر شده و به دولت اعلام کنند تا شرایط را هرچه بیشتر، بهتر کنند.

بسیاری از سازمان ها غیر دولتی زنان با انگیزه های دینی و انسانی تشکیل شدند و خدمات شایانی به نظام اسلامی و مردم کرده اند. فعالیت های فرهنگی در زمینه تبیین شخصیت و حقوق زن در اسلام، تشکیل گروه های علمی و مطالعاتی، فعالیت های عام المنفعه (حمایت از زنان سالمند و تشکیل گروه های امداد) بخشی از این فعالیت هاست.

البته در کنار این گروه ها، سازمان های سکولار و گروه های همسو با نهادهای بین الملل، به تضعیف آموزه های دینی، در نشست های دانشگاهی و همایش های بین المللی و عمومی، ایجاد گروه های دانشجویی، و اعمال فشار از طریق تبلیغات در داخل کشور و در کنفرانس ها اقدام می کنند.

سازمان ملل و NGO های زنان

سازمان ملل همواره مشوق اصلی برای تشکیل و استفاده از گروه های مردم بوده است به ویژه در ارتباط با زنان. بطوری که بسیاری از تصمیمات سطح کلان با توجه به این گروه ها پی ریزی می شود اما دامنه این توجه تنها به بعضی از سازمان ها توجه دارد بخصوص کشورهای اسلامی و خاورمیانه این گروه های فکری اقلیت و متفاوت و بعضا معاند با نظام های حکومتی به ویژه گروه های سکولار و ضد اسلامی هستند که مورد حمایت قرار می گیرند. مثل تشکیل انواع شبکه های فارسی زبان برای حمایت از سازمان های اقلیت و یا شبکه زنان عرب زبان به منظور تقویت جریان های رادیکال فمنیستی و لیبرال فمنیستی برای مخالفت با اسلام (بیگ زاده، ۱۳۸۶: ۱۶).

نتیجه گیری

این سازمان ها با وجود داشتن پتانسیل قوی و بسیاری از ویژگی ها نتوانسته اند آن چنانکه باید و شاید در سطح اجتماعی فعالیت داشته باشند، به جز چند گروه معدود باقی NGO در حد یک گروه کوچک محلی باقی مانده و پیشرفتی نداشته اند. علت آن م تواند این باشد که هنوز و پی از گذشت سالیان درک صحیحی از این تشکل ها نحوه تشکیل و فعالیتشان شکل نگرفته است و هم چنین بی علائگی زنان نسبت به سیاست و فرهنگ سیاسی زنان هنوز آن چنان شکل نگرفته است.

در کشورهای در حال توسعه بیشتر تشکل های مردم نهاد تشکل هایی با رویکرد فرهنگی هستند و این باعث شده تا در مورد فعالیت خودشان بصورت یک کانون کوچک عمل کرده و تبلیغات نداشته باشند و یا هیچ ارائه ای از کارهای صورت گرفته شان ندهند. اما شاید علت اصلی عدم توفیق تشکل های زنان را بتوان در چند مورد ذیل اشاره کرد:

- وضعیت اقتصادی: عمده ترین عوامل بازدارنده برای پرداختن به امور اجتماعی و سیاسی محسوب می شوند. چرا که اولویت اکثر خانواده ها بالخص زنان سرپرست خانوار یا خود سرپرست مسائل اقتصادی است.
- سطح سواد: تحصیلات فتح البابی برای آشنایی و دغدغه هرچه بیشتر با مسائل اجتماعی و سیاسی و حقوقی است.
- وضعیت تاهل و فرزند داری: این طرز فکر عدم تطابق نقش همسری و مادری با نقش فعال اجتماعی هنوز در بسیاری از فرهنگ ها سد راه حضور و مشارکت زنان است اسلام هم اولوست را به نقش مادری و همسری می دهد ولی تعارضی بین این نقوش قائل نیست.
- آخرین مورد هم این است که خود ایت تشکل ها با انواع مشکلات تشکیلاتی و سازمانی و حقوقی رو به رو هستند و حتی مدتی پس از تشکیلشان از فرو میپاشند یا به جهت فعالیت های اقتصادی حرکت می کنند و از اهدافشان دور می شوند.

منابع و مأخذ:

- [بی نام]. ۱۳۹۰. اساسنامه تشکلهای مردم نهاد. نشر: گروه توانمندسازی، طرح و برنامه
- احمدی، رضا و محمد رضا بهبودی. ۱۳۹۲. موانع دستیابی به پست های مدیریتی. زن در سیاست و توسعه. (۱۱)-۳-صص: ۳۴۹-۳۳۳.
- ایروانی، هوشنگ. ۱۳۷۳. معیارهای توانمندسازی زنان در توسعه. مجله جهاد. (۱۵)-۱۷۱-صص: ۲۸-۲۱.
- آقابخشی، علی. ۱۳۸۹. فرهنگ علوم سیاسی. چاپ سوم. تهران: نشر چاپار.

بشیریه، حین. ۱۳۸۷. آموزش دانش سیاسی. تهران: موسسه نگاه معاصر.

[همو]. ۱۳۹۲. جامعه‌شناسی سیاسی. تهران: نشر نی.

پوریوسفی، حمیدو حبیبه بهاری. ۱۳۸۸. بررسی عوامل اجتماعی مشارکت زنان در NGOها. مجله جامعه‌شناسی معاصر. (۱)-
صص: ۲۷-۴۷.

پولان، ام البنین و زهرا پیشگامی فرد. ۱۳۸۸. آینده پژوهی وضعیت اشتغال زنان در خاورمیانه. زن در توسعه و سیاست. (۳)-ص
۸۹.

حسینی، موسی. ۱۳۸۹. دیدگاه قرآن درباره مشارکت سیاسی. فصلنامه پژوهش‌های قرآنی. (۷)-صص: ۱۸-۱۳.

خامنه‌ای، سیدعلی. ۱۳۸۱. آئینه زن. قم: کتاب طه.

شیروودی، مرتضی. ۱۳۸۵. وضعیت سیاسی زنان در جمهوری اسلامی و آینده آن. فصلنامه بانوان شیعه. (۳)-صص: ۷۶-۲۳۵-۲۰۶.

صمدی راد، انور. ۱۳۸۵. مکانیسم‌های ارتقای مشارکت زنان در ابعاد سیاسی و اقتصادی. فصلنامه رفاه اجتماعی. (۵)-صص: ۲۱-
صص: ۹۹-۱۲۱.

طباطبایی، سید محمد حسین. ۱۳۸۲. ترجمه تفسیر المیزان. مترجم سید محمد باقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

عبداللهی، احمد و محمد تقی ایمان. ۱۳۹۰. ارزیابی کارکرد سازمان‌های غیردولتی با نمونه سازمان محیط زیستی. فصلنامه رفاه
اجتماعی. (۶)-صص: ۲۳-۳۰۱-۲۷۷.

کار، مهرانگیز. ۱۳۷۹. مشارکت سیاسی زنان و موانع و امکانات. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

گلشن پژوه، محمدرضا. ۱۳۸۴. راهنمای سازمان‌های غیردولتی. تهران: موسسه ابرار معاصر.

مصطفوی، فریده. ۱۳۸۲. زن از منظر اسلام. قم: بوستان کتاب.

معینی، محمدرضا. ۱۳۷۸. سیاست اجتماعی و توسعه اجتماعی و نهادهای غیر رسمی. فصلنامه رفاه اجتماعی. (۳)-صص: ۱-۱۱۷-
۱۰۳.

مکارم شیرازی، ناصر و دیگران. ۱۳۸۷. تفسیر نمونه قرآن کریم. ۲۷ جلد. تهران: دارالمکتب الاسلامیه.

موسوی خمینی، روح الله. ۱۳۷۶. جایگاه زن در اندیشه امام خمینی. چاپ چهارم. تهران: موسسه تنظیم و چاپ آثار امام خمینی.

[همو]. ۱۳۷۸. صحیفه نور. ۲۲ جلد. تهران: موسسه تنظیم و چاپ آثار امام خمینی.

موشار، دانیل. ۱۳۸۹. مبانی جامعه شناسی سیاسی. مترجم: عبدالحسین نیک گوهر. تهران: نشر آگه.

میرزایی، ابراهیم و کریم دوست رضا. ۱۳۸۷. زنان و هویت یابی (نگاهی بر تحولات جامعه معاصر ایران). فصلنامه توسعه

اجتماعی. (۳)-۱-صص: ۱۴۱-۱۳۸.